

URSZULA DWORSKA-KACZMARCZYK

Obiekty, urządzenia techniczne regionu Podhala w edukacji dzieci

Technical Devices, Technical Objects of the Podhale Region in the Education of Children

Magister, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej, Katedra Pedagogiki Przedszkolnej, Polska

Streszczenie

Poznanie przez dziecko dziedzictwa kulturowego swojej małej ojczyzny stanowi podstawę do rozbudzania tożsamości regionalnej. W niniejszym artykule poruszono problematykę dziedzictwa techniki. Omówione będą najważniejsze obiekty techniki regionu Podhala, które można wykorzystać w edukacji dzieci.

Słowa kluczowe: obiekty techniki, dziedzictwo techniki, region Podhala

Abstract

The knowledge of the cultural heritage of small homeland among children is the basis for the creation of regional identity. This article will be discussed the issues of the heritage of technics. The most important technical objects of the Podhale region will be discussed, which can be used in children's education.

Keywords: technical objects, heritage of technics, Podhale region

Wstęp

Zdaniem Książka (2000, s. 4) związek człowieka z dziedzictwem własnego regionu to wartość, która powinna zostać uświadomiona dziecku, aby rozbudzić w nim poczucie własnej tożsamości, stanowiącej podstawę jego zaangażowania w funkcjonowanie najbliższego otoczenia oraz autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury. Jak zauważa Misiejuk (2005, s. 280), „warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego”. Autorka dodaje, że istotne znaczenie ma łączność z poprzednimi pokoleniami, znajomość lokalnej tradycji oraz umiejętność jej kreowania ku przyszłości.

Dziedzictwo techniki jako element dziedzictwa kulturowego

Kimszal (1970, s. 7) twierdzi, że docenienie wartości obiektów techniki jako składników kultury dopiero zakorzenia się w świadomości społeczeństwa. Autor dostrzega, że „do niedawna jeszcze starą maszynę, narzędzie czy urządzenie mechaniczne oceniano jako rzecz nieprzydatną, bezwartościową, którą warto zajmować się tylko jako materiałem odpadowym przeznaczonym do wtórnej przeróbki”.

Zdaniem Affelta (2009, s. 213–214) dziedzictwo techniki stanowi część dziedzictwa kulturowego. Autor zauważa, że w ramach dziedzictwa techniki można wyróżnić trzy kategorie:

1. Dziedzictwo przemysłu – klasyfikowane według działów produkcji lub rozpatrywane w mikroskali odniesionej do dziejów konkretnego zakładu. Problematyką dziedzictwa przemysłu zajmuje się Międzynarodowe Towarzystwo Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego – *The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*, według którego powyższe pojęcie „zawiera pozostałości kultury przemysłowej o wartości historycznej, technicznej, społecznej, architektonicznej lub naukowej. Będą to: budynki i maszyny, warsztaty, zakłady produkcyjne i fabryki, kopalnie oraz zakłady obróbki i uszlachetniania, magazyny i składy, miejsca wytwarzania, przekazywania i wykorzystania energii, transport i jego infrastruktura, a także miejsca o funkcji socjalnej związanej z przemysłem jak np. zabudowania mieszkalne, miejsca praktyk religijnych i modlitwy oraz edukacji”.

2. Dziedzictwo inżynierii – związane z branżami inżynieryjnymi, takimi jak: inżynieria mechaniczna (budowa i eksploatacja maszyn), inżynieria budowlana (konstruowanie budynków i budowli mostowych, drogowych, kolejowych i wodnych m.in. tam, kanałów, śluz, jazów, nadbrzeży portowych, latarni morskich, wież wiertniczych, a także produkowanie wyrobów budowlanych, ich transport i montaż, kontrola laboratoryjna cech materiałów i wyrobów budowlanych), inżynieria chemiczna, inżynieria elektrotechniczna, inżynieria energetyczna, inżynieria budowy okrętów (szkutnictwo, stocznictwo, jednostki pływające), inżynieria awiacji (lotnicza i kosmiczna) oraz inżynieria informacji i telekomunikacji.

3. Dziedzictwo techniczne – badające specjalistyczne zagadnienia danego okresu (np. wynalazki rewolucji przemysłowej), techniczne i społeczne środowisko pracy (m.in. narzędzia), techniki wojskowe obrony i ataku, technikę edukacyjną i edukację techniczną, muzealnictwo techniczne oraz technikę w ujęciu rodzaju (*gender studies*, np. kobiety wynalazcy) (Affelt, 2009, s. 213–214).

Jak pisze Szałygin (Internet 1), przedmiotem ewidencji Narodowego Instytutu Dziedzictwa są również zabytki techniki, które znajdują się w miejscach pierwotnego użytkowania lub zostały zdemontowane, lecz nie przeniesione do muzeów. Szałygin wymienia zabytki techniki, takie jak: zespoły przestrzenne

(budynki i budowle techniczne wraz z infrastrukturą), pojedyncze obiekty budowlane (rurociągi, przewody, linie i sieci energetyczne), a także przenośne obiekty ruchome (maszyny i urządzenia techniczne, narzędzia proste i złożone, instrumenty pomiarowe i laboratoryjne, środki transportu).

Natomiast Affelt (2009, s. 217) wyróżnia następujące obiekty tworzące zasoby dziedzictwa techniki: „sektor przetwórstwa rolno-spożywczego (cukrownie, zakłady mięsne, gorzelnie, browary, młyny przemysłowe), infrastrukturę komunalną (gazownictwo, elektrownie, wodociągi, m.in. wieże ciśnień, kanalizację, m.in. stacje pomp, mosty i wiadukty, zajezdnie środków transportu publicznego, śródlądowe drogi wodne, m.in. kanały, śluzy) oraz dziedzictwo rodzime (wiatraki, młyny wodne, kuźnie, tartaki, małe cegielnie, piece wapiennicze)”.

Obiekty i urządzenia techniczne regionu Podhala

Z zestawienia statystycznego zabytków techniki dokonanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa z 21 grudnia 2015 r. wynika, że na terenie województwa małopolskiego znajduje się 1458 ruchomych zabytków techniki (Internet 2). Barszcz oraz Kurowska-Ciechańska (Kurowska-Ciechańska, 2009, s. 3) dodają, że obecnie podejmowane są działania mające na celu odrestaurowanie zabytków techniki i udostępnienie ich zwiedzającym. Autorzy zwracają jednak uwagę, że wiele unikatowych muzeów, skansenów, kanałów, mostów, kopalni oraz kolejek wąskotorowych pozostaje nieznanymi dla turystów z powodu niewłaściwie prowadzonej akcji promocyjnej lub z uwagi na brak środków finansowych.

Reychman i Jost (1965) dokonali opisu obiektów techniki znajdujących się na terenie Podhala, m.in.: foluszy (warsztaty służące do spilśniania sukna) w Roztokach (Witów) i Zrębku Niżnym (Łopuszna); tartaków na polanie Roztoki (Witów), młynów na polanie Roztoki; olejarni w Poroninie; gonciarni w Bańskiej; browaru w Dzianiszu oraz kuźni w Zrębku Niżnym (Łopuszna).

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie dziedzictwa techniki znajdującego się na terenie Podhala, które stanowi miejsce spotkań dzieci z historią, tradycją i rzemiosłem. Wybrane miejsca, do których warto zabrać dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym w ramach zapoznania z obiektami techniki regionu Podhala opisano poniżej.

Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce otwarty został w 1994 r. na terenie dawnej parowozowni, którą wybudowano w czasie II wojny światowej. Podhalański zabytek techniki słynie z najliczniejszej kolekcji eksponatów dotyczących historii kolejnictwa w Polsce. Ekspozycja wycofanych z ruchu m.in. parowozów, lokomotyw elektrycznych i spalinowych, wagonów, pługów oraz żurawi prezentowana jest na kilku torach. Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce realizuje jako partner strategiczny projekt „Małopolskie Szlaki Turystyki Kolejowej”. Są to podróże pociągami retro, m.in. na ponad 130-letniej trasie od Chabówki przez Mszanę Dolną, Limanową do Nowego Sącza. Na terenie Tabo-

ru Kolejowego można również zapoznać się z historią kolei w rejonie Chabówki, zwiedzając wystawę stałą, która umieszczona została na parterze w budynku administracyjnym. Czynny tabor muzealny z Chabówki wypożyczany jest do realizacji filmów (Internet 3).

W **Kuźni Wojciecha Gąsienicy-Walczaka w Zakopanem oraz kuźni Jacka Biernacika w Zakopanem** odbywają się pokazy tradycyjnego sposobu obróbki metalu (Grochal, 2004, s. 234, 241).

W **Kuźni Władysława Gąsienicy-Makowskiego w Zakopanem** można zobaczyć ręczny wyrób spinek do strojów góralskich (Grochal, 2004, s. 233).

W opisanych kuźniach można zobaczyć urządzenia i narzędzia, m.in. takie jak: palenisko kowalskie, kowadło, młotek, kleszcze kowalskie i imadło kowalskie.

Warsztat tkacki Teresy Rusnak w Sieniawie. W trakcie warsztatów prowadzonych w przydomowej pracowni można nauczyć się tkania za pomocą warsztatu tkackiego. Artystka prowadzi warsztaty dla dzieci i wszystkich chętnych, którzy chcieliby zgłębiać tajniki tkania na krośnie (Internet 4).

Pracownia garncarska Adama Kościelniaka i Edwarda Gacka w Rabce-Zdroju. W rodzinach twórców ludowych garncarstwo jest wielopokoleniową tradycją. Zorganizowane grupy dzieci oraz młodzieży mogą obejrzeć pracownię, a także pokaz rzemiosła z wykorzystaniem nożnego koła garncarskiego. Pracownia istnieje od 1964 r. i mieści się w drewnianym budynku, z piecem garncarskim usytuowanym na środku (Grochal, 2004, s. 160; Internet 5).

Pracownia kaletnicza Anny i Jana Gracjasz w Bukowinie Tatrzańskiej. Można tam zobaczyć maszynę kaletniczą oraz narzędzia, takie jak: rylce, kostki (specjalne stemple), dzięki którym możliwe jest wytłoczenie na skórze kresek, oraz przebijaki różnej wielkości, które służą do przebijania skóry, by ułatwić np. szycie (Internet 6).

W Bukowinie Tatrzańskiej w Bukowiańskim Centrum Kultury „Domu Ludowym” działa **Szkoła Ginących Zawodów**. Organizowane są tam warsztaty dla dzieci i młodzieży z całego kraju, w trakcie których uczą się oni tradycyjnych rzemiosł, takich jak: kowalstwo, garncarstwo, snycerstwo, haft oraz innych dziedzin tradycyjnej, a zanikającej już sztuki ludowej. Dla dzieci i młodzieży uczęszczającej na zajęcia warsztatowe organizowane są również wycieczki do warsztatów i pracowni przedstawicieli ginących zawodów. W trakcie spotkań z przedstawicielami ginących zawodów dzieci i uczniowie mają możliwość zobaczyć ich codzienną pracę oraz narzędzia, którymi się posługują (Internet 7).

Obiekty techniki związane z rzemiosłem, m.in. takie jak: warsztat bednarza z tzw. kobylicą, długą ławą z imadłem, na której rzemieślnik wycinał z desek klepki i składał z nich naczynia; warsztat szewski wraz ze stołem szewskim, narzędziami, kopytem, na którym kształtowało się buty, oraz maszyny: ręczne, do szycia cholewek i podszywania podeszwy buta z równoczesnym woskowaniem nici; narzędzia stolarskie; narzędzia służące do rozciągania skór i do ich

czyszczenia, a także narzędzia rolnicze i sprzęt gospodarski zgromadzone są i udostępniane zwiedzającym w następujących instytucjach kulturalno-oświatowych: Muzeum Podhalańskim PTTK im. Czesława Pajerskiego w Nowym Targu, Muzeum Gorczańskim w Rabce-Zdroju, Muzeum im. Władysława Orkana w Rabce-Zdroju oraz Muzeum Tatrzańskim im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem (Grochal, 2004, s. 154, 156, 157, 240).

Podsumowanie

W ujęciu Chojnackiej-Synaszko (2011, s. 21) małemu dziecku powinno być w sposób stopniowy przybliżane dziedzictwo kulturowe małej ojczyzny. Istotne jest, aby zapoznawać dziecko już od najmłodszych lat z dziedzictwem kulturowym regionu, w którym wzrasta, wraz z uwzględnieniem zabytków techniki. Służyć temu w największej mierze może organizowanie wycieczek oraz wyjść do miejsc znajdujących się w najbliższej okolicy miejsca zamieszkania dziecka w ramach edukacji formalnej i nieformalnej. Współcześnie, jak pisze Trebunia-Staszal (2014, s. 286), dziedzictwo kulturowe, w tym również dziedzictwo techniki, stanowi dla wielu Podhalan punkt odniesienia w procesie identyfikacji kulturowej. Poznanie wymienionych w artykule obiektów techniki regionu Podhala może posłużyć do rozbudzania zainteresowania dzieci swoją małą ojczyzną. Podsumowując, przytoczę słowa Furmanka: „technika ma związek ze wszystkim, co czyni człowiek, aby zmienić świat, w którym żyje” (2000, s. 80).

Literatura

- Affelt, W. (2009). Dziedzictwo techniki w rozwoju zrównoważonym. W: R. Janikowski, K. Krzysztofek (red.), *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych organizacji międzynarodowych* (s. 205–240). Warszawa: Polski Komitet do spraw UNESCO.
- Barszcz, M., Kurowska-Ciechańska, J. (2009). *Zabytki techniki. Polska*. Warszawa: Carta Blanca.
- Chojnacka-Synaszko, B. (2011). Dziecko w wieku przedszkolnym poznaje świat kulturowy. W: T. Lewowicki, J. Suchodolska (red.), *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej. Materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych* (s. 21–25). Katowice, Cieszyn, Warszawa, Kraków: Impuls.
- Furmanek, W. (2000). *Podstawy edukacji zawodowej*. Rzeszów: FOSZE.
- Grochal, A. (2004). *Muzea, izby regionalne, galerie i pracownie w województwie małopolskim*. Kraków: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie.
- Kimszal, K. (1970). Przedmowa. W: J. Jasiuk, J. Pazdur (red.), *Muzea i zabytki techniki w Polsce* (s. 7–9). Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne.
- Książek, W. (2000). *Ministerstwo Edukacji Narodowej o edukacji regionalnej – dziedzictwie kulturowym w regionie*. Biblioteczka Reformy nr 24. Warszawa: MEN.
- Misiejuk, D. (2005). Kwestia kompetencji kulturowych a tożsamość. Edukacja regionalna. W: J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki (red.), *Region. Tożsamość. Edukacja* (s. 280–292). Białystok: Trans Humana.
- Reychman, J., Jost, H. (1965). *Przemysł wiejski na Podhalu*. Wrocław: Wyd. PAN.

Trebnia-Stasz, S. (2014). Kultura ludowa nieutracona. Współczesne oblicza regionalnej kultury Podhala. W: B. Fatyga, R. Michalski (red.), *Kultura ludowa. Teorie – Praktyki – Polityki* (s. 251–287). Warszawa: Pracownia Wydawnicza Andrzej Zabrowarny.

(Internet 1) Szałygin, J., *Rejestr i ewidencja zabytków nieruchomości i ruchomych w działaniach Narodowego Instytutu Dziedzictwa*. Pobrane z: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/ (14.05.2017).

(Internet 2) Narodowy Instytut Dziedzictwa. National Heritage Board of Poland. Pobrane z: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/ (14.05.2017).

(Internet 3) Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce. Pobrane z: <http://skansenchabowka.pl/> (14.05.2017).

(Internet 4) Twórcy ludowi – Teresa Rusnak. Pobrane z: <http://szlakrzemiosla.pl/s/tworcy/id/2418> (14.05.2017).

(Internet 5) Twórcy ludowi – Adam Kościelniak i Edward Gacek. Pobrane z: <http://szlakrzemiosla.pl/s/tworcy/id/2330> (14.05.2017).

(Internet 6) Twórcy ludowi – Anna i Jan Gracjasz. Pobrane z: <http://szlakrzemiosla.pl/s/tworcy/id/2564> (14.05.2017).

(Internet 7) Szkoła Ginących Zawodów w Bukowiańskim Centrum Kultury „Domu Ludowym” w Bukowinie Tatrzańskiej. Pobrane z: <http://domludowy.pl/szkoła-ginacych-zawodow/> (14.05.2017).